

Autor: David Grant

Při studiu předmoderních monarchů a jejich dynastií narážíme na zvláštní vzorec: Nikdy se totiž podle všeho neobjevuje dlouhá řada skvělých králů, ale spíš pravidelný a předvídatelný úpadek. Jen velice vzácně se dynastii podaří vydržet déle než tři generace

Archetypálním příkladem samozřejmě je římský principát. Nejprve panoval **Augustus**, který se chopil moci silou, aby po zbytek své vlády vytvářel svůj obraz coby muže míru. Ne všichni ho milovali nebo podporovali každý jeho krok, ale přesto se těšil úctě a obdivu takřka všeobecnému. **Tiberius** naopak dobře začal, ale časem si na něm tíha úřadu vybrala svou daň a poslední léta své vlády strávil na odpočinku ve svém paláci rozkoší na Capri, když správu říše přenechal mužům, kteří o ni projevovali větší zájem. Po něm přišel **Caligula** a už za necelé čtyři roky císařův strýc **Claudius** – ať už s tichým svolením nebo shodou okolností – sledoval neslavný konec svého synovce a zaujal jeho místo.

Sledujeme tedy velice zřetelně se odvíjející vzorec. Zakladatel dynastie musí vést za účelem konsolidace vlády, jíž se chopil silou, účinnou propagandistickou kampaň. Jemnost skrývající sílu však u jeho syna časem oslabuje a třetí příslušník dynastie pak zpravidla projevuje nějakou kombinaci tyranie, neschopnosti a šílenství. Má-li dynastie štěstí, jako tomu bylo v případě **Julio-klaudijské**, dostane se k moci strýc nebo bratranec a vláda tak zůstává v rodině, ale to i v nejlepším případě jen restartuje celý proces.

Třígenerační schéma však není pevně dané: často se v historii zhustilo do podstatně kratší doby. V Aténách vládli Peisistratovci pouhé dvě generace. **Peisistratos** sám vládl poměrně dobře, přinejmenším poté, co se potřetí stal **tyranem**. Attičtí rolníci na jeho vládu vzpomínali jako na „Zlatý [Kronův] věk,“ v odkazu na **zlatý věk** z řeckých mýtů. **Hippiás** s **Hipparchem** zprvu vládli podobně jako jejich otec, když byl však Hipparchus zavražděn tyranovrahy **Harmodiem** a **Aristogeitonem**, sklouznul jeho bratr do krutosti a po několika letech byl svržen

povstáním šlechticů podporovaných Sparťany. Hippiás se snažil kout pikle, s jejichž pomocí by se vrátil k moci, nejprve se Sparťany, poté i Peršany, ale bez úspěchu.

Jakkoliv se to může zdát nepravděpodobné, následovali perští **Achaimenovci** podobný vzorec jako jejich západní protějšci. **Kýros II. (Veliký)**, jehož jméno říká vše potřebné, buď zdědil panství od svého děda **Astyagéa** nebo jej svrhnul – podle toho, jestli člověk věří **Xenofónovi** nebo **Hérodotovi**, a na Blízkém východě založil Perskou říši. Jeho syn **Kambýsés (II.)** sice dobyl Egypt, ale svým šílenstvím se takřka vyrovnal Caligulovi. Třetí vládce, jehož **identita je nejasná**, nevládl příliš dlouho, než ho porazil **Dáreios I.** a sám se ujal vlády.

(V souvislosti s nedávnou **debatou o absurditě**: Kambýsés se kdysi jednomu ze svých rádčů zmínil, že lid jej, Kambýsa, pokládá za šílence – ano, vážně – a že prý vyvede pochybovače z omylu. Kambýsés ukázal na mladé páže, rádčova syna, a řekl, že chlapce střelí přímo do srdce, což také bez odkladu učinil. Následně se svého rádce zeptal, jestli by podle něj šílenec dokázal udělat něco takového. Rádce moudře pochválil králi mušku a začal osnovat převrat, který byl úspěšný.)

Příčiny tohoto cyklu úpadku je podle všeho třeba hledat v životním stylu krále a jeho nejbližších příbuzných. Aby uspěl v založení dynastie, musí být její zakladatel zdatným ve válečném umění i diplomacii – kdyby nebyl schopen porazit své nepřátele, vůbec by se nestal králem, a kdyby neuměl obměkčit své poddané, ti by jeho vládu dlouho netrpěli. **První král tedy musí bojovat - nejprve aby moc získal, a následně aby si ji udržel.**

Na jeho syna už však podobné překážky nečíhají. Dědic velkého krále na rozdíl od svého otce o moc bojovat nemusí. Moc je pro něj daná; že se před ním lidé klaní a leští podlahu, považuje za normální. Jeho otec se sice postaral, aby si osvojil dovednosti potřebné k vládnutí, přesto však na námahu a těžkosti plynoucí ze skutečného výkonu moci není doopravdy připraven. Pokud dostal do vínku správné vlastnosti, může dokázat velké věci, jako se to povedlo **Xerxéovi** nebo **Periandrovi (Korinskému)**; jinak ho zřejmě brzy omrzí chovat se mírně k lidem, kteří ho nenávidějí, a buď se stáhne do ústraní – nebo je začne zabíjet.

U třetího příslušníka dynastie pak dosahuje opovržení svými poddanými – nebo alespoň elitami, s nimiž musí pravidelně spolupracovat – takové úrovně, že by je namísto konstruktivní vlády raději jen tak pro potěchu pozabíjel. Jestliže jeho předchůdci vládli schopně, má volné pole působnosti pokusit se právě o to – pokud ne, stane se z něj s největší pravděpodobností loutka elitní kliky. **Na každý pád se spíš dřív než později najde někdo dost znepokojený na to, aby ho zabil: buď jeden z poddaných, kterému se nezamlouvá vláda teroru, nebo příbuzný, který už nedokáže nečinně přihlížet úpadku dynastie.**

Ale, ale – namítnete – co pět (adoptivních) dobrých císařů? Když zahrneme i **Commoda**, vydržela tato dynastie před svým svržením u moci celých šest generací. Jak se jim podařilo tak dlouhou popírat mechanismy moci?

Abychom porozuměli úspěchu této dynastie, podívejme se nejprve, jak skončila. Commodus objektivně vzato nebyl nijak zvlášť mizerný panovník: držel **barbary** v patřičných mezích, rozdrtil několik povstání a přestal pronásledovat křesťany. Po čase se však přestal starat o vládnutí a v té míře, do jaké aktivně vládl, usiloval o koncentraci moci ve vlastních rukou a umenšení vlivu stoupenců svého otce. Jeho letargie vedla k politickému chaosu, jak nižší úředníci začali svádět půtky o moc a Commodova centralizační opatření omezila výhodnost imperiální vlády pro senátorskou třídu. Commodovy dobře známé výstřelky také dále zvýraznily, že právě on sám stojí v centru moci. Vládnul císař a prospěch z toho měli jeho oblíbenci, zbytek elit byl ale odsunut na vedlejší kolej. Podobný útok na své zájmy však tato vrstva nemohla nechat bez odpovědi, a tak byl Commodus zavražděn.

Commodus tedy v našem schématu dobře zapadá do profilu panovníka druhé generace, což vzhledem ke skutečnosti, že byl biologickým synem předchozího císaře, dává smysl. **Marcus Aurelius** ho zřejmě nechal vychovat tak, aby po něm převzal vládu a udělal, co mohl v přesvědčení, že tatáž výchova, která z něj udělala vynikajícího vládce, bude působit stejně blahodárně i v generaci následující.

Přestože se totiž Marcus Aurelius na rozdíl od svého syna nenarodil do purpuru, byl pro úlohu císaře vychováván už od útlého mládí. Před adoptí **Antoninem Piem** zastával úřednické pozice a následně strávil dlouhá učednická léta pod vedením výjimečně schopného a dlouhověkého císaře.

Přestože bývá Marcu Aureliovi často vyčítáno porušení osvědčené praxe, když si za nástupce zvolil vlastního syna, vycházel přitom z vlastní zkušenosti. Antoninus Pius sám totiž Marca Aurelia adoptoval s **Luciem Verem** hlavně proto, aby usnadnil vlastní nástupnictví po **Hadriánovi** a vzhledem k odlišnostem mezi Aureliem a Verem se Antoninův vliv jeví jako méně důležitý činitel než raná výchova obou mužů. Marcus Aurelius tedy měl dobré důvody předpokládat, že klíčem k výchově dobrého císaře je ohýbat proutek, dokud je mladý.

Nástupnická praxe řešená adoptí, jak ji ztělesňovalo pět dobrých císařů, byla ve skutečnosti zavedena právě z těch důvodů, pro něž ji využil i Antoninus Pius: usnadnění nástupnictví. Po zavraždění **Domitiana** (další císař druhé generace) pověřil senát **Nervu**, aby se stal jeho nástupcem. Byl to velice prozíravý krok: Nerva byl blízkým spojencem Domitiana, takže nehrozilo nějaké zásadní zemětřesení v imperiální byrokracii, ale také starý bezdětný muž. Nerva tak musel vybrat nástupce, který by dokázal efektivně vládnout, ale zároveň nevyvolal přílišný odpor senátu. To se mu nakonec povedlo, když zvolil **Trajána**, který se stal archetypem římského císaře.

Traianus Hadriána možná adoptoval, nebo taky ne, senát ho každopádně přijal. Hadrián sám pak označil **Antoninuse** za svého dědice až úplně na sklonku života. Skutečně se zdá, že významným činitelem při adopti dědiců byla u těchto císařů dynastická smůla: jednoduše neměli vlastní biologické syny, tedy až do Marca Aurelia.

(Jen na okraj, imperiální byrokracie, který vyprodukovala Nerva a poskytla dědice dobrým císařům, vyrostla z dalšího zavedeného vzorce starověkých monarchií. Zakladatel první

dynastie zřizuje královskou správu, která působí odděleně, ale nikoliv zcela nezávisle na předchozí mocenské struktuře. Trvá-li království jeden cyklus, zakladatel další dynastie vycizeluje byrokracii k ještě mnohem vyšší účinnosti. Za příklady tohoto vzorce můžeme brát Dáraia I., Claudia a Jindřicha II.)

Do vrcholného středověku se však mnohé změnilo: zatímco pozice starověkých dynastií bývala obecně vzato dosti vratká, dědičný feudalismus posílil pozici panovníka, přinejmenším po formální stránce. Propůjčování lén se v zásadě rovnalo přemístování správy různých území, díky čemuž byl sice král nominálním vládcem velkého území, aniž by nad ním ale měl faktickou kontrolu; byl-li tedy král slabý, šlechta ho namísto usilování o převrat jednoduše ignorovala.

Dědičnost lén, včetně království, posilovala dynastii. Pokus o svržení dědičného krále totiž oslabuje i zásadu dědičné vlády vévodů, hrabat a baronů. V Anglii se k tomuto krajnímu kroku aristokraté uchýlili teprve tehdy, když se král Jan ukázal jako naprosto neústupný a celou myšlenku opustili ještě předtím, než stihla vychladnout jeho mrtvola. Ve Svaté říši římské, kde se udržela monarchie volená, byly vzpoury proti královské autoritě podstatně častější a rozsáhlejší.

Relativní bezpečnost středověkých králů utlumila cyklický úpadek. V Anglii tak například přežívala normanská dynastie vcelku pohodlně až do smrti Jindřicha I. bez mužského potomka, kdy se trůnu chopil Štěpán z Blois. Ale i v tomto případě byla občanská válka, následující po Štěpánově nástupu, která vedla k nastolení dynastie z Anjou na trůn, střetnutím uvnitř královské rodiny. S výjimkou Viléma III. a Jiřího I. – a pochopitelně republikánského intermezza v 17. století – skutečně Anglii od roku 1066 vládou potomci Viléma Dobyvatele.

Podobný cyklus se odvíjel i v islámském světě. Muslimský učenec **Ibn Chaldún** zaznamenal v královských rodech následující takřka pravidlo: zakladatelem dynastie byl pouštní kočovník, který v čele svého kmene ovládl městskou kulturu, úroveň nových vládců (i to, co Chaldún nazývá *asabíjou*) se pak zhoršovala, aby je ve čtvrté generaci svrhla další skupina pouštních nomádů.

Jaká poučení si tedy odnést z této historické lekce? Náš zájem o dějiny konec konců není čistě antikvářský – chceme se z nich učit. Navrhuji tyto čtyři body:

Monarchie s postupujícími generacemi upadají a nic nemůže tento proces natrvalo zastavit, jisté společenské techniky však lze úspěšně využít k jeho zpomalení a zmírnění jeho následků. Bez nich se dá očekávat, že dynastie před svým nahrazením nevydrží déle než dvě či tři generace.

Královská vláda musí zahrnovat co největší část elit. I když je moc *de iure* dosti soustředěná, nespokojené elity budou plánovat povstání a puče, které i v případě neúspěchu znamenají pro krále rozptýlení od konstruktivní vlády. Zároveň však královská vláda musí zůstat královskou – elity nesmějí dostat volné pole působnosti, jinak jejich hašteření o moc povede k chaosu. Král tak musí najít střední cestu mezi

DĚLSKÝ POTÁPĚČ

pozicí despoty a nastrčené figurky.

Nejzabezpečenější monarchie fungují na stejném principu legitimacy, jakým se v dané společnosti etablují elity. Tvoří-li tedy elitu pozemková válečnická šlechta, i král by měl být pozemky vlastnícím válečníkem; jestliže jde o kněze, měl by král být knězem a totéž platí u byrokracie.

Biologické nástupnictví je **ohniskovým bodem (Schelling point)**. Adoptivní nástupnictví vykazuje lepší výsledky, protože se u něj neprojevují škodlivé účinky královské výchovy. V podstatě tak každou generaci dochází k dynastickému restartu, podmínkou je však bezdětný král. Volbou určené nástupnictví je receptem na povstání.

Úvaha Davida Granta **Patching The Holes Of Monarchy With Social Technology** vyšla na stránkách Social Matter 8. června 2015.